

Türklerin Altın Çağı

İlber Ortaylı

Kronik Kitap, İstanbul, 2017, 296 Sayfa, ISBN: 9789752430037

Fatih BEKDEMİR³

Türk Tarihi, tarih biliminin en derin ve en politik tarihi olma özelliğini taşır. Türkler tarihin her döneminde görünen, tarih yazan, tarihe yön veren, “kıtaları atlastan bir kumaş gibi kesip biçen”, kurduğu devlet ve yönettiği topraklarla binlerce kilometre kareye hükmeden kavim medeniyetlerden biridir. Bugün yapılan araştırmalar göstermiştir ki hiçbir eski dünya kavmi Türkler olmadan tarihini yazamaz. Bu toprakları yurt bilen her Türk vatandaşı da bu serüven içerisinde az ya da çok kendisine bir yer bulmalıdır.

³ ATASAREN, Harp Tarihi Yüksek Lisans Öğrencisi, fatihbekdemir37@gmail.com

Türkiye'nin en önemli tarihçilerinden biri olan ve tarih denilince akla ilk gelen kişi olmayı başaran İlber Ortaylı, *Türklerin Altın Çağı* adlı eserinde Türklerin üç kıta yedi iklimde, hüküm sürdükleri parlak yıllarını anlatıyor. İncelemiş olduğumuz eserde de 35 yıllık hanlığı boyunca adım attığı her bölgede kendisinden söz ettiren Emir Timur, Karadeniz'in kuzeyine tıpkı bir mih gibi çakılmış olan Altın Orda Hanlığı, Sultan Fatih'in büyük fethi, Doğu'nun komutanı, sultanı Yavuz ve Avrupa'nın deyimiyle Muhteşem Süleyman olmak üzere bir çok hükümdar ve olay ele alınmaktadır. Kitap, Önsöz, 11 bölüm ve İndeks'ten oluşmaktadır.

İlk bölüm oluşturan "*Nasıl Bir Tarih*" adlı bölümde(s.13-41), iyi bir tarih yazmak için tarih bilincine sahip olmamız gerektiğini, bu bilincin oluşturulmasında gerekli olan şartlar ve tarihin kitlelere ulaşmasında biz tarihçilere düşen görevlere değinip, tarih öğrenme konusundaki en büyük eksikliklerimize ve tarihin resmi ve alternatif tarih şeklindeki anlayışından mümkün merteye kaçınıp, daha sağlıklı bir tarih telakkisi ve bu telakki ile ele alınacak birikim içerisinde tarih yazmamız gerektiğine değinmiştir. Yazar, "*Tarihçi, tarih kitabı yazmadan evvel, lisedeki çocuklara dünya tarihi edebiyatının metinlerini, okutup açıklamalıdır. Ünlü tarih bilgisi, filolojik yaklaşım ve eğitimle, o eğitimin getirdiği hava ve heyecan içerisinde çocuklara ve mekteplere kitap yazılır. Tarih yazım geriliği var, bunu aşmak için, Türk tarihinin doğru bir biçimde araştırılması ve ünlü bir bilim kadrosu oluşturulmalıdır. Tarih yazmak için; kroniklere bakmak, vergi defterleri, toprak kayıtları, mahkeme kayıtlarına, mektuplara(?),dil bilinmesi gerektiğine değinmiştir*". Tarihçimizin geleceğinden umutlu musunuz? Sorusuna Yazar, *Elbette, geleceğe umutla bakıyorum. Bundan 15-20 yıl sonra, inşallah o günleri görmeye ömrüm yeter, Türkiye'de tarihçilik çok büyük gelişmeler kaydetmiş olacak cevabını verir.*(s.37)

İkinci bölüm olan "*Türkler ve Tarih*" adlı bölümde(s.41-71) Türklük mefhumu ve bu mefhumun etnik bir kimlik olup olmadığına değinmiştir. Türklük mefhumunun etnik bir kimlik olarak oluşturulmasında, dil, tarih, coğrafyanın belirleyici etkisi olduğuna ve bir devletin kimliğinde önemli olan şeyin o toplumun kültür ve diline sahip olduğunu belirtir. Osmanlı'nın bir Türk kimliğine sahip olup, İngiltere ve Fransa gibi gittiği yerlerde devletleri sömürüp, kendi dilini dayatmak gibi bir amacı olmadığına, ancak Osmanlı'nın son dönemlerinde imparatorluk coğrafyasında dilin benimsetilmeye çalışılıp, bununla ilgili çalışmaların yapıldığını ve bu çalışmalara Osmanlı'nın mirasçısı olan Türkiye Cumhuriyeti döneminde de devam ettirildiğini ve keza İmparatorluğun hiçbir zaman çökmeyip, sadece rejim olarak kendini feshettiğini de belirtir. Gerileyen tek şeyin dilimiz olduğuna değinir. Hemen hemen Yazar, birçok eserinde "*filoloji*" sorunu ve Türklerin tarih yapımında müessir bir millet oldukları fakat Milletimizin yapmış olduğu tarihi aktaracak ana ve araçları olmadığına değinmiştir. Yeni bir iş birliğinden de söz eder: Türklerin Arap ve İranlılarla müşterek çalışma yapmaları ve bunun yanında Türk incelemeleri yapan kuruluşları ve Batıdaki tarihleri de incelemeleri gerektiğini belirtir.

Üçüncü bölüm olan "*Emir Timur ve Timurlular*" adlı bölüm (71-91), Timur ve onun kurduğu hanedan olan Timurlulara ayrılmıştır. Timur'un kim olduğu ve kendisini Cengiz Han soyuna dayandırmasının

nedenine, Timur'un ilk siyasi faaliyetleri hakkında kısa bir bilgiye 35 senelik hâkimiyeti boyunca Timur'un Batı ile sıcak ve dostane ilişkilerinin olmadığına ve Osmanlı'ya bakışına değinmiştir. Osmanlı'da görülen gaza-cihad anlayışıyla O'nun ve Cengiz Han'ın fetihlerinin uyuşmadığına değinir. Yazar, Timur'un Bayezid'i yenmesiyle 15.asır başlarında Fetret devrine giren Osmanlı için yıkıldı veya geriledi demenin yanlış olduğunu, aksine Osmanlı'nın yeniden ihya edildiğini, Osmanlı'nın bir Balkan İmparatorluğu olduğunu, hasebiyle de önce kendini toparlayıp sonra Anadolu'yu düzene koyduğunu belirtir. Timur ile Moğollar ya da kendini onların torunları olarak gören Özbekler arasında da bir garabet olmadığını ve Timur'un mensup olduğu ailenin Moğollarla sıhriyetinin tartışılması gereken bir konu olduğunu da belirtir. Timur ve mirasçılarının resmi din anlayışının Sünnilik olup, Timur devrinin, Türk asırları içerisinde hem askeri, idari örgütlenme ve istihbarat hizmetleri bakımından hem de ilmi kurumların ortaya çıkışı bakımından en parlak devir olduğunu, ancak onun ölümünden sonra sistematik ve uzun süreli bir Timur varlığından söz edilmediğini belirtir.

Dördüncü bölüm olan “*Altın Orda Devleti*” adlı bölüm (s.91-117) Altın Orda Hanlığına ayrılmıştır. Orda mefhumu kavramına, bu devletin Tatar ismini benimseyen Kıpçak Türklerinden olduğuna ve İslamlaşmalarında Memlüklerin İslami propaganda ve misyonerlik faaliyetlerinin etkili olup, Batu Han zamanında İslamlaşmış, Berke Han zamanında bir Türk İslam devleti haline geldiklerini değinmiştir. Altın Orda'nın ilk faaliyetleri ve tarih sahnesine çıkışları, hızlı yayılmasında belirleyici olan faktörlere, Memlük, ilhanlı devleti ile olan ilişkilerine ve Timur'un Toktamış'ı yenmesiyle ortaya çıkan hanedanlıklara ve bunlar içerisinde en uzun ömürlüsü Kırım Hanlığı olduğunu terennüm etmiştir. Altın Orda'nın, Rus devletinin yeniden kurulup güçlenmesine ve yeni Rusya'nın kültürüne önemli katkılarda katkıda bulunduğunu da belirtir. İlerleyen sayfalarda, Rus isminin nereden geldiği, isminin kökeni, Rusların anayurdu meselesi, Rusların dini ve Rus kimliğinin oluşmasında nasıl bir etkisi olduğuna değinilmiştir. Rusya'dan, Türkiye'nin,16 ve 17.asırda askeri, toplumsal, siyasi kurumları itibarıyla önde olduğu, fakat Batı'nın her zaman ve halen bu iki devlete yabancı bir güç olarak baktığını belirtir. Yazar, yine yeni iş birliği yapılmasından söz eder: tarihi açılardan birbirine benzeyen bu iki devletin, birbirini iyi tanınması ve müşterek bir çalışma yapmasını, mevcut dil bilenlerin bir araya getirileceği bir araştırma enstitüsü kurulmasını, üniversitedeki Rusça ve Rusya eğitiminin geliştirilmesi, bu alanda ilmi çalışmaların yapıp genç bilginlerin yetiştirilmesi için, gerekli örgütlenmenin sağlanması gerektiğini belirtir.

Beşinci bölüm olan “*Kırım Hanlığı*” adlı bölüm (s.117-135) Kırım Hanlığına ayrılmıştır. Cengiz'in büyük oğlu Cuci soyundan gelen bu hanlığın idari yapı bakımından Türk-İslam anlayışına dayandığına, Kırım'ın Osmanlı tabiliğine geçişi ve birbirleri için taşıdıkları önem ve ilişkiye değinip, Kırım Hanlığı'nın ekonomisine ve Hanlığı, kuruluşun günümüze kadar geçen sürede Rusların ele geçirmek için girişmiş oldukları politika ve planlara değinilmiştir.

Altıncı bölüm olan “*Türkler Roma Topraklarında*” adlı bölümde(s.135-147) Türklerin tarihinin çok eski devirlerden başlayıp, Anadolu’nun Türkleşmesi ve Müslümanlaşması olarak niteleyeceğimiz olay olan 1071 Malazgirt’den Bizans’ın Anadolu hâkimiyetinin sona erdiği bir süreç olarak adlandıracağımız 1176 Miryokefelon Savaşı’na kadar Haçlıların Osmanlı’ya karşı düzenlemiş oldukları seferlerine ve böyle bir sefer yapmaktaki amaçlarına, bu bölgede yaşayan devletlerin birbirine yaklaşımı ve Türklerle ilişkisine, bu coğrafyaya ne zamandan beri Türk adı verildiğine, o dönemlerde konuşulan dile, Haçlı seferleri ve Haçlılık kavramının insanlarda uyandırdığı algıya değinmiştir.

Yedinci bölüm olan “*Fetretten Fetihe: Türklerin Varlık Mücadelesi*” adlı bölümde(s.147-165) Osmanlının ortaya çıkması ve ne zaman kurulduğu meselesine, Osmanlı’nın ortaya çıkmasında Balkanlarda görülen iç karışıklıklara ve Osmanlının buna yönelik konjonktürüne değinip, Osmanlı’nın Rumeli’ye geçişi ve tarihine, Osmanlı’nın Rumeli’ye katkısına değinmiştir. Osmanlı’nın Balkanlardan Anadolu’ya kadar uzanan bir sistemin oluşturulması için nasıl bir strateji uygulayıp, Avrupa’yı durdurduğuna ve hanedanın Anadolu’da kurulmasına rağmen, Balkan imparatorluğu olduğunu, Fetret devriyle beraber devletin Rumeli’de dirilip, bu dirilişin II. Murat ve II. Mehmet dönemiyle beraber eski Roma Bizans İmparatorluğu’nun doğuşuna neden olduğu ve aynı zamanda bu padişahların büyük mareşal oldukları ancak; II. Selimle birlikte padişahların orduya katılmayıp, bu göreve vezirlerin verildiği, 15. Ve 16.asırda hükümdarların yanında ulu şehzade ve vezirler asker olarak işin içinde yer alıp, Fatih’de merkezîyetçi bir imparatorluk politikası oluşturabilmek için veliahtları sancaklara yollattığı, bu uygulamanın da, 17.asırda bittiğinden bahseder.

Fetihle beraber Osmanlı’nın üstün olmasını, ordudaki ateşli silahların kullanılmaya başlamış olmasına bağlayıp, fakat Osmanlı’nın Avrupa karşısındaki bu üstünlüğünü II. Viyana’dan sonra bozmaya başladığını belirtmektedir.

Sekizinci bölüm olan “*Üçüncü Roma: Müslüman Bir İmparatorluk*” adlı bölümde(s.165-207)II. Mehmet’in tahta çıkışından ölümüne kadar geçen süreç ele alınmıştır. İstanbul’un fethetmek için nasıl bir yol izlediği, fetih için yapılan hazırlıklar ve gemilerin daha önceden planlanıp karadan yürütüldüğünü, gemilerin karadan yürütülmediği iddialarının boş olduğunu, bu olayın Bizans ve Latin kaynaklarında da geçtiğine değinip, Fetih sırasında asker sayısının muğlâk olduğunu, Fetihten sonra neler yapıldığı ve Dünya’da ne olduğu, Avrupa’da Fethin nelere yol açtığını, Ayasofya’nın camiye çevrilmesi hadisesinin Atatürk’ün mukim bir karar olduğuna değinmiştir. Fetihten sonra, Fatih’in diğer fetihleri hakkında kısa bir bilgi verip, Fatih’in mezhepleri birbirine karşı kullanmadaki stratejisi, Fethin sadece batı değil doğuyu da etkilediğini belirtip, Papa II. Pius’un Fatih’e Hristiyan ol çağrısının Franz Babinger’in uydurduğu bir spekülasyon olduğunu, Rönesans’ın başlamasının Fetihten sonra İstanbul’dan giden alimler tarafından olmadığını alimlerin çok önceden gittiklerini belirtir. Yazar, Fetih Avrupa’nın bildiği bir tarih iken bizde bunu merak eden bir tarih merakının olmadığını, Arif Nihat Asya’nın şiiri olmasa çocuklarımızın bile Fatih’in İstanbul’u 21 yaşında feth ettiklerini

bilemeyeceklerini belirtir. Fetih ve Fatih için Avrupa’da İstanbul’u alan bir mareşal, kan ve ateşle aldı diyorlar. Fetihden önceki Latin işgali anlatılmaz. Yazar, Osmanlı’nın yeni Müslüman Roma olduğu görüşüne karşı gelenlere yönelik olarak, onlara Roma tarihi ve hukukunu bilmeyen insan imparatorluk algısını anlamayacaklarını, bu yüzden bu iddiaların beyhude olduğunu belirtir. Fatih’in bir Roma kayzeri olduğunu, Romalının kime dendiğini, Osmanlı Vatikan mücadeleleri, Vatikan hakkında bilgi verip, İmparatorlukta 16.yy’a kadar Gayri Müslimler yaşarken 18.yy’dan itibaren imparatorluk yöneticileri Türklerden seçilmeye başladığı halde ordunun dilinin Türkçe olduğunu ve Fetihden sonra gayri Müslimlere karşı izlenen siyasete de değinmiştir. Yazar, fetih şenliklerinin bir ara Demokrat Parti döneminde Yunanistan’la olan ilişkilerden dolayı bir ara kaldırılması olayına değinip, fetih şenliklerinin her yıl coşkuyla kutlanması ve İstanbul’un her türlü tehdit ve işgallere karşı korunması gerektiği belirtir. Fatih’in birçok dil bildiği gibi şair ve sanatkâr biri olduğu, her türlü yeniliğe açık olduğu, Fatih’in ölüm esrarı ve onun ölümü ile son seferin nereye olduğunun akim kılınması ve Otranto seferi ve Gedik Ahmet Paşa’nın rolüne değinilmiştir.

Dokuzuncu bölüm: “*Kardeşlerin Mücadelesi: Bayezid-Cem Kavgası*” adlı bölümde(s.207-229)Taht kavgası nedir? Sadece Türk hanedanlarında görülmediği, Fatih’in ölümü ile başlayan saltanat kavgasında Cem ve II. Bayezid’in biyografilerine, çekişmelerine, Cem’in esirlik yıllarına, Rodos ve Malta şövalyelerinin dini, ekonomik, siyasi faaliyetlerine, bu bölgelerin bizim tarihimizdeki önemine değinip, Osmanlı’da bir Cem vakası daha yaşatılmaya çalışıldıysa da bunda Avrupalı devletlerin başarılı olamadığına değinmiştir. Yazar, Osmanlı hanedan soyundan gelen Ertuğrul Efendi’nin kendisi ile Cem’in soyundan gelenler arasında aralarında bir yakınlık kurulamayacağını belirtmesi, Neslişah Sultan’ın da Hanedan bitti ama “*aile devam ediyor*” sözünün “*biz buradayız*” demek olduğunu belirtir. Hanedan ve aile arası farka değinip, hanedanın aile, sülale olup, bu ailenin fertleri ise hükümdarın soyundan gelenler demek olduğunu belirtir. Verasette muayyen bir sistem olmadığına, kadınların varis sultan oldukları için iffet hakkı olduklarına, veraset sahibi sultanın askerlikten başka bir şey yapmazdı, hanedanın yaşamına devam ettiğini o hanedanın sembollerinden anlayacağımızı belirtip, hanedan listesinin diğer ülkelerde nasıl genişlediği, veliaht şehzade arası farka, Osmanlı’da veraset sisteminde, bir sıralama olduğuna hükümdarın kadın olabileceği hanedanlar da olabileceğine değinmiştir.

Onuncu bölümde olan “Yavuz Sultan Selim Çölde Bir Mareşal” adlı bölümde,(229-265) Yavuz’un şehzadelikinden, kardeşleriyle arasında geçen saltanat mücadelesine, bu yüzyılda dünyada meydana gelen gelişmelere, Yavuz ve Şah mücadelesine ve Şah’ın Anadolu’da taraftar toplama misyonuna ve Türkmen Alevilerin Şah’ın yanında neden yer aldıklarına değinip, Yavuz ‘un Alevileri farklı bir mezhebin inananları olarak görmekten çok İran’ın işbirlikçileri olarak gördüğünü, Yavuz’un Safevi, Memluk, Mısır, gibi devletlere karşı ateşli silahları kullanmadaki üstün yeteneğine değinmiştir. Yavuz’un bu devletlere karşı savaşırken Avrupa’nın Osmanlı’ya sefer düzenleyememe nedenini; Avrupa’nın içinde bulunduğu iç karışıklıklara bağlayıp, bu dönemde Avrupa’yla bir ilişkimiz olmadığını belirtir. Onun seferlerinde Memlükleri oluşturan kölelerin Mısır’a savaş esiri ya da satın

alınarak getirildiği genelde bunların gönüllü kişiler olduğu bunlar arasında Kansu Gavri ve Kayıtbay'ın zikredilebileceğini Gavri'nin, Arap edebiyatı klasiklerini Türkçeye çeviren zeki bir düşünür, komutan olduğunu, Memlüklerin bizden metal ve cam işçiliğinde önde olup, mimaride önde olmadıklarını belirtip, Memlüklerin hem Türk hem Çerkez olduğunu, Memlük tarihi geçmişinden bahsetmiştir. Suriye'nin ve Halep'in geçmiş tarihi ve Osmanlı idaresine girişi sonucu gelişmelere ve bu bölgelerin Osmanlıdan kopuşuna değinip, Hilafetin Osmanlılara geçme meselesi, Mısır'ın Osmanlı için önemine, Mısır hidivi anlamına, sure alayı anlamına, Osmanlı'nın laik mi şer'i mi bir devlet olduğu ve Yavuz'un ölümü ve şair oluşuna değinmiştir.

On birinci Bölüm “*Muhteşem Süleyman Devrine Giriş*” adlı bölümde,(s.265-287)Kanuni devri İmparatorluğun en üst noktası olduğundan klasik çağ deyimiyle başlamıştır, Kanuni'nin biyografisi, tahta çıktığında Avrupa'nın içinde bulunduğu durum, Kanuni devri siyasi faaliyetlerine ve ele geçirmiş olduğu bölgelerin geçmiş tarihlerine Osmanlı için önemine, bu dönemdeki devletler hakkında bilgilere, Kanuni'nin doğu politikasına, ordunun iase ve menzil yardımını menzillerden sağladığına, Osmanlı'nın diğer devletlerle ittifakına, bilim ve sanat faaliyetlerine, Kanuni dönemi Avrupa da reform hareketlerinin şekillendiği dönem olduğuna değinip, Lutherci ve Protestanlığın teşviki Türk imparatorluğunun politikasının bir ürünü olduğunu belirtir. Yazar, Kanuni'nin de İtalya'ya ulaşmak için çok çaba sarf ettiği fakat neden Venedik 'e sefer düzenlemedi sorusuna, İtalya değil, Tuna olduğunu o,Venedik'e sefer yapmanın zor olduğu, onun için bütün İtalya'yı yutmak gerektiğini belirtir. Son kısımda başka devletler gittikleri yerlerde kendi dillerini dayatmışken Osmanlı'nın böyle bir telakkide olmama düşüncesini daha çok bizim imparatorluk olarak kendi dilimizi günlük kültüre ve yaşama dayatmadığımızdan kaynaklandığını belirtir. Onlar gittikleri yerlerde daha evvelden onların bürokrasileri, milletleri, kiliseleri vardı der. Türklerin ise bunları yıkmak gibi bir ideolojisi olmadığına değinmiştir.(s.284-285)

Genel bir değerlendirme yapmak gerekirse; yazar eserinde üç kıta yedi iklimde yer alan Türklerin hâkimiyeti altına almış olduğu bölgeleri sadece siyasi olarak anlatmakla yetinmeyip, aynı zamanda bu yerlerin geçmiş tarihlerinden de söz ederek, o coğrafyayı tanımamızı sağlamıştır. Yazar, bir yandan bizi çalışma yapmadığımız konulara teşvik ederken bir yandan da tarih yapan bir millet olduğumuz halde tarih yazacak bir birikime sahip olamadığımızı daha doğrusu malzemeleri nasıl kullanacağımızı hala idrak edemediğimizi, filoloji sorununu halledemediğimizi belirtip, bir sitemde de bulunur. Türklerin yabancı devletlerle de müşterek bir çalışma yapması gerektiğini, mevcut dil bilenlerin bir araya getirileceği bir araştırma enstitüsü kurulmasını, bu alanda ilmi çalışmaların yapılıp genç bilginlerin yetiştirilmesi için, gerekli örgütlenmenin sağlanması gerektiğini belirtir. Yazarın bölüm sonlarında bir Osmanlı tarihçisinin yararlanması gereken konuları dipnot olarak göstermesi ve bu kaynaklara tarihçilerin ulaşmasını sağlaması padişahların hayatlarını anlatırken onlar hakkında yeterince bir çalışma yapılmadığını bildirmesi ve bizi o konulara çalışmaya teşvik etmesi kitabın bizim için bir kat daha önemini artırmaktadır.